

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОХОДЖЕННЯ ЦИКЛІВ М. КОНДРАТЬЄВА В УКРАЇНІ

The passing of the first, second and third cycles of N. Kondratiev by Ukraine is analyzed and comparative description is represented. Basic factors which influence passing of cycles by the country are enumerated. Results of analysis of these factors influence on development of the economic system exposed the principal reasons of lag of Ukraine in passing of cycles comparing to the western countries.

Проблема циклічності економіки протягом останніх трьохсот років була епіцентром дослідження багатьох факторів, які впливають на розвиток й функціонування системи світового та національного господарства. Визначення причин довгострокових коливань соціально-економічного розвитку стало засобом попередження та припинення негативного впливу періодів спаду та рецесії в господарській системі країни. Циклічний розвиток економіки супроводжується високим рівнем економічної активності протягом тривалого часу, а потім і спадом цієї активності до рівня нижчого за припустимий. Це приводить до значних негативних економічних наслідків: спад виробництва, безробіття, інфляція, економічна криза, голодомор, соціальні негаразди та ін. Саме тому проблема циклічності турбує цивілізоване суспільство і залишається однією з центральних проблем економічної науки.

Розгляд функціонуючої сьогодні господарської системи показує, що її розвиток визначають три основні групи факторів [1]:

- 1) постійно діючі нециклічні фактори (науково-технологічний прогрес, демографічні фактори, використання природних ресурсів та ін.);
- 2) постійно діючі циклічні фактори (вплив циклів різної амплітуди);
- 3) випадкові та тимчасово діючі фактори (стихийні лиха, війни, революції та ін.).

Якщо не враховувати вплив групи випадкових та тимчасово діючих факторів (3), то загальною тенденцією світової господарської системи є підвищення рівня цін й економічне зростання в цілому (рис. 1), що відповідає умовній лінії тренда, складовими якого є постійно діючі нециклічні фактори. В довгостроковому періоді спостерігається тенденція зростання, але воно нерівномірне й поступається місцем спаду, що пов'язано з тим, що на лінію тренда накладаються циклічні коливання. Дані коливання є наслідком підйомів і спадів рівня ділової активності протягом визначеного періоду часу, і мають наступні фази: криза, депресія, поживлення і підйом.

Найдовшими за терміном та найбільш впливовими на розвиток світової господарської системи є довгі цикли М. Кондратьєва які вміщують період 40 – 60 років [1 – 6].

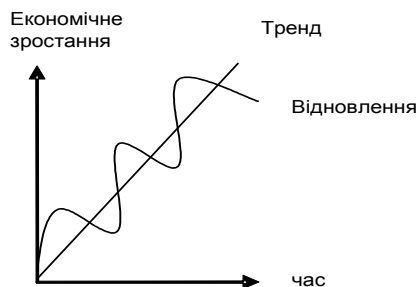

Рис. 1. Економічне зростання господарської системи

Метою даної статті є аналіз та дослідження циклічності розвитку господарської системи України, наявності циклів при соціалізмі й особливостей перших трьох циклів М. Кондратьєва для виявлення причин відставання України в проходженні цих циклів.

Результати дослідження та аналізу ряду літературних джерел [1; 3 – 5; 7 – 21] свідчать про відсутність розгляду циклічного розвитку господарської системи України, в тому числі й опису проходження першого, другого і третього циклів М. Кондратьєва. На підставі дослідження й систематизації робіт [1; 3 – 4; 7 – 17; 19 – 30] запропоновано порівняльний аналіз першого, другого (ранньоіндустріальних) й третього (індустріального) циклів М. Кондратьєва в Україні (рис. 2) та їх опис.

Нульовий цикл закінчився в 1853 році. У період першої технологічної революції середина XVIII – XIX ст. Росія (і Україна як її частина) у межах нульового циклу й початкової фази першого циклу, була лідером з виробництва металу, розвивала текстиль. Вона була єдиною країною, що зупинила Наполеона.

Перший цикл (1854 – 1896) почався з царського перевороту (убивство імператора Павла I), організацією якого керував Олександр II [29]. Промислову революцію в Російській імперії відносять [22] до 80-х років XIX ст.: почалося масове застосування машин у бавовняному виробництві в 30-ті роки (перші з'явилися на кілька десятиліть раніше); виник перший цукровий завод капіталістичного типу в 1840 р. (за даними [28] – на початку XIX ст.); законодавчо встановлене право власників феодальних посесійних мануфактур закривати свої збиткові підприємства.

Періодом розквіту капіталізму в Україні вважають 80 – 90 роки XIX століття. Донбас покритий мережею залізничних доріг [1]: 1) магістраль Катерининська (рос. Екатерининская), яка дуже важлива для Донбасу – 1880 – 1884 рр.; 2) Південно-Східна залізнична дорога – 1893 р.; 3) під'їзні шляхи, які пов'язували головні промислові центри Донбасу. Це значно полегшило відвантаження продукції та збільшило замовлення на метал і вугіль. Протягом дев'яти років (1891 – 1900 рр.) було створено значну кількість нових підприємств. На кінець XIX ст. промисловість України досягла найвищого рівня підйому. Почався значний приплив іноземних капіталів, який, з одного боку, прискорив розвиток окремих галузей промисловості, а з іншого, зупинив розвиток промисловості в цілому [1]. На початку XX ст. промисловість України опинилась у кризовому стані.

Другий цикл (1897–1930) почався з програву Росією Кримської війни. На початку XX ст. Російська імперія була однією найвідсталіших країн Європи за структурою виробництва й продуктивності праці [23]. Революція 1917 р. була одним із головних результатів низького рівня розвитку господарської системи країни. Ця подія розділила другий цикл на два різні етапи розвитку. Порівняльна характеристика цих двох основних періодів (до та після революції 1917 р.) подана в табл. 1.

У кінці другого десятиліття XX ст. у СРСР виробництво промислової продукції знизилось до 1/10 довоєнного рівня; промисловість виробляла лише 20 – 25% національного доходу (НД); сільське господарство велося лише домашнім способом і виробляло 50% НД, зайнятих в ньому було 80% працюючого населення країни. Обсяг промислової продукції країни у той період поступався відповідним показникам усіх індустріальних країн [1]. Саме тому одним із основних економічних завдань була проголошена прискорена індустріалізація країни. Більшовики почали здійснювати свої плани наприкінці 20-х років [23], після громадянської війни. Керівництво країни висунуло першочергове завдання – відновлення й технічна модернізація економіки. Підлив довіри до національних грошей, скорочення частки ринкового сектора в економіці призвели до істотного зниження попиту на гроші порівняно з довоєнним періодом.

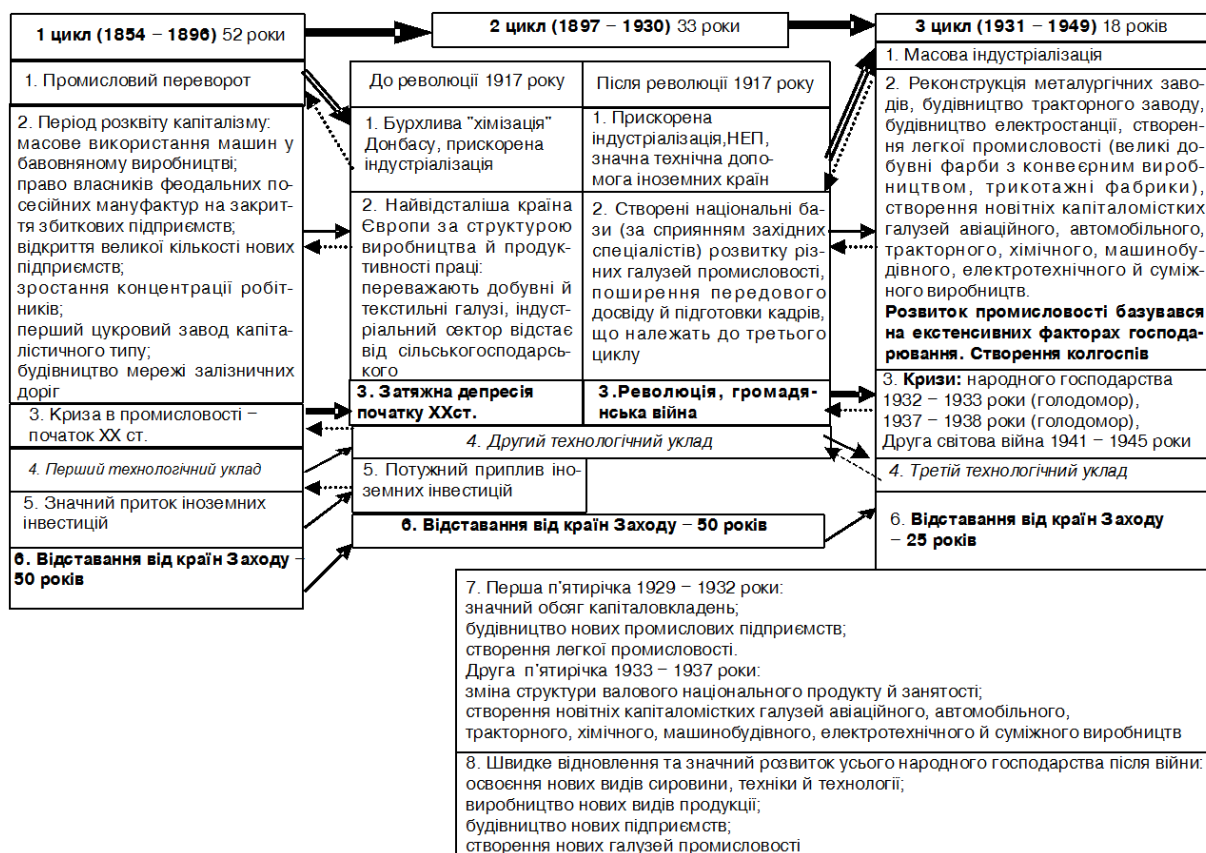

Рис. 2. Порівняльна характеристика особливостей першого, другого та третього циклів в Україні

Таблиця 1

Другий цикл (1897–1930)

№ з/п	Фактори, що впливали на проходження циклу	Вплив на розвиток господарської системи (+/-)
До революції 1917 року (1897 – 1917)		
1	Бурхлива "металізація" Центру Росії й "хімізація" Донбасу відбулася в 1910-х роках [23]	+
2	Домінування добувних і текстильних галузей	-
3	Продовження затяжної депресії	-
4	Відставання індустріального сектору від сільськогосподарського за обсягами виробництва на 1/3; кількістю зайнятих – у 8 разів	-
5	Потужні потоки іноземних інвестицій, які не забезпечили покращення економіки	+/-
6	Друга промислова революція в Росії практично не відбулася. Не було жодної з ключових технологій (сталь, хімія, електроенергія) цієї революції	-
7	Результатом зазначених факторів (2,3,4,5,6) є: поразки в Японській і Першій світовій війнах, інтервенція, громадянська війна, обвал царської імперії та революція 1917 року	-
8	Створення основного капіталу	+
Після революції 1917 року (1918 – 1930)		
1	Стадія індустріального розвитку на рівні 1905 року	-
2	Екстремально висока інфляція (1917 – 1923 роки) у СРСР різко знизила частку грошей у ВВП	-
3	Створення програм індустріального розвитку країни	+
4	Збільшення грошової пропозиції (наприкінці 1925 року) спровокувало прискорення інфляції й появу товарного дефіциту	-
5	Значні втрати в Україні: постраждав Донецький вугільний басейн; було відрізано багато районів від усієї країни; постраждало сільське господарство, а саме: зменшилась кількість великої рогатої худоби, відчувалась нестача спеціальної техніки, знизилась врожайність, зменшились площі під посіви	-
6	Політична нестабільність поряд з перерахованими економічними труднощами [1]	-
7	Поновлення економічних зв'язків із Заходом (1921 – 1927 роки) шляхом залучення іноземних інвестицій за допомогою концесій, насамперед у добувній галузі	+/-
8	Відсутність джерела розширення виробництва (середина 20-х років)	-
9	Знос основного капіталу в українських трестах склав 50%	-
10	Відсутня потенційна можливість зростання промислового виробництва. Була потрібна модернізація й великомасштабне нове будівництво	-
11	Невдалі спроби самостійного проектування, швидкого й якісного будівництва в 20-ті роки великих, технічно складних об'єктів	-
12	Поява спеціальних договорів щодо технічної допомоги між СРСР та країнами Заходу	+
13	Створення низки сумісних підприємств 3-го циклу внаслідок співробітництва	+
14	Перетворення сумісних та споруджених за технічним сприянням західних фірм підприємств в національні бази розвитку різних галузей промисловості, поширення досвіду та підвищення рівня підготовки кадрів	+
15	Поширення сучасних способів капітального будівництва – база розвитку всього народного господарства	+
16	Подальший розвиток сумісних і допоміжних виробництв	+
17	Відсутність в усьому народному господарстві достатньо вільних ресурсів для подальшого розвитку заявлених програм індустріалізації	-

В умовах 1925 р. з'явилась необхідність швидких і рішучих дій щодо індустріального перетворення країни. Головною умовою розвитку народного господарства стала загальна індустріалізація, яка включала перехід від домашнього виробництва до індустріального у всіх галузях економіки та зростання ролі промислового виробництва взагалі.

Процес прискореної індустріалізації країни було неможливо провести без поновлення економічних зв'язків із Заходом [27]. Нова економічна політика (НЕП) була спрямована на виведення радянських республік зі стану глибокої соціально-економічної кризи, на відновлення та підйом господарської системи. Обсяги промислової продукції зростали достатньо швидко в першій половині 20-х років, а саме: в 1922 році – на 43%; 1923 році – 30%; 1925 році – 62%. Таке зростання свідчило не про якісну зміну індустрії, а про використання основного капіталу, створеного до революції.

Невдачі спроби проектування та будівництва промислового виробництва змусили вдаватися до технічної допомоги західних компаній. За 11 років (1923 – 1933 рр.) у важкій промисловості СРСР було укладено 170 договорів про технічну допомогу: 43% (73 договори) – з німецькими компаніями, 35% (59) – американськими, 6% (11) – з французькими, 5% (9) – зі шведськими, 11% (18) – з фірмами інших країн. За поставками устаткування 1-ше місце посіла Німеччина, 2-ге – США, 3-тє – Великобританія [27]. За різними причинами 22% договорів про технічну допомогу між СРСР і країнами Заходу були розірвані достроково [27], які систематизовані й наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Причини дострокового розірвання договорів

Причини	
СРСР	Країни Заходу
Висока ціна контракту	Збільшення обсягу завдань компанії без додаткової винагороди (фірма Arthur McKee)
Низька корисність контракту	Суперечки з фінансових і інших питань (фірма A. J. Brandt)
Незбіг строків контракту із графіком п'ятирічок	Недоброзичливе ставлення до іноземних фахівців на місцях, погані умови праці й побуту
Низький рівень виробничої бази, що не дозволяв використовувати новітні технології	Ігнорування раціоналізаторських пропозицій
Низький рівень виробничої бази, що не дозволяв протягом строку дії договору освоїти новітні технології	Низька дисципліна серед робітників, обговорення ними рішень інженерів і втручання в справи управління

У цілому співробітництво з іноземними фірмами дало позитивні результати, використання потужностей створених підприємств допомогло скоротити відставання від західних в середньому країн на 25 років (з 50 до 25 років) у наступному – третьому циклі.

Вітчизняним внеском у створення сучасних підприємств став відбір проектуємих західних компаній, участь у проектуванні й оцінці проектів, вибір устаткування та його імпорт. Такі підприємства випускали вироби й комплектуючі, необхідні не тільки для суміжних виробництв, але й для всієї промисловості в цілому, – автомобілі, верстати, електроустаткування,

трубопроводи, кабелі, контрольно-вимірювальні прилади й т. ін. Усе це сприяло поліпшенню стану капітального будівництва у всьому народному господарстві [27].

Протягом 2-х років (1928 – 1929 рр.) проявилася внутрішня суперечність НЕПу й можливість виникнення кризових ситуацій [30]. Таким чином, до початку 30-х років XX ст. в Україні, як і в СРСР в цілому, НЕП була ліквідована. Господарська система, що базувалася на ринковому механізмі, була змінена на адміністративно-бюрократичну систему як частину тоталітарного режиму. Результати впровадження НЕПу дозволили скоротити відставання України (як частини СРСР) до 50 років.

Росія почала індустріалізацію країни (входження в перший великий цикл) на піввіку пізніше Західної Європи в умовах крипачства, що розкладалося, тобто внутрішньої системної кризи, і зберігала відставання до початку 20-х років XX ст. приблизно на один цикл. П'ятнадцять років війни, революцій і боротьби з розрухою затримали розвиток країни, збільшили відставання ще на третину циклу. В той же час у першій половині імперіалістичної війни в Росії йшов активний процес створення підприємств (на рівні нульових будівельних циклів) третього циклу М. Кондратьєва [23].

Третій цикл (1931 – 1949) почався "великим переломом" у СРСР, голодомором в Україні й сталінськими репресіями з піком страт в 1937 – 1938 роках. Найбільший за всю її історію голодомор в Україні був у 1932 – 1933 роках. Відповідно до даних демографічної статистики 30-х років, прямі втрати населення України від голоду в 1932 році склали приблизно 150 тис. чоловік, в 1933 році – 3 млн. чоловік.

Друга світова війна розділила третій цикл на два основні періоди (до та після війни). Порівняльна характеристика цих періодів подана в табл. 3.

Технічна допомога західних компаній у проектуванні об'єктів та проведенні будівельних робіт використовувалась протягом першої п'ятирічки (1929 – 1932 рр.). Цей план мав благодійний характер для України, тобто було отримано: більш ніж 20% загальних капіталовкладень та 27% загального обсягу будівництва нових промислових підприємств.

Технічна допомога іноземних держав у другій п'ятирічці (1933 – 1937 рр.) полягала лише в закупівлях устаткування для розширення й модернізації побудованих підприємств, а також введення в дію нових об'єктів.

Створення новітніх капіталомістких галузей (авіаційного, автомобільного, тракторного, хімічного, машинобудівного, електротехнічного й суміжного виробництва), а також розміщення промисловості на схід і південніше Уралу, на віддалених від кордону територіях були метою перших двох п'ятирічок. До 1933 року було заплановано побудувати й реконструювати близько 1500 великих індустріальних об'єктів. Нові й реконструйовані підприємства почали виробляти продукцію, при цьому деякі з них стали центрами поширення передових технологій та підготовки кадрів [27].

Індустріалізація радянського типу принесла руйнівні економічні результати: розвиток промисловості (особливо її добувних та металургійних галузей) базувався на екстенсивних факторах господарювання, на небездоганній техніці й технології. Саме у цей час були закладені основи екологічної катастрофи в республіці [1]. Індустріалізація відбувалася в період катастрофічної економічної кризи на Заході, що дозволило Радянському Союзу на деякий час стати одним зі світових індустріальних лідерів [23].

Таблиця 3

Третій цикл (1931–1949)

з/п	Фактори, що впливали на проходження циклу	Вплив на розвиток господарської системи (+/-)
До Другої світової війни (1931–1941)		
1	2	3
1	"Великий перелом", голодомори в Україні 1932 – 1933 та 1937 – 1938 років	-
2	Сталінські репресії	-
3	Створення колгоспів шляхом скасування права власності та геноциду	-
4	Криза народного господарства як наслідок перерахованих факторів (1,2,3) [1]	-
5	Продовження використання технічної допомоги західних країн протягом першої п'ятирічки (1929 – 1932 роки)	-

1	2	3
6	Основними досягненнями першої п'ятирічки в Україні [1] були: реконструкція Луганського паровозобудівельного заводу, який за проектною потужністю прирівнювався до найбільшого у світі заводу компанії "Америка локомотив"; реконструкція 4-х металургійних заводів (в Макіївці, Дніпродзержинську, Дніпропетровську, Комунарьську); будівництво Харківського тракторного заводу; будівництво електростанцій; створення легкої промисловості. В Києві, Харкові й Дніпропетровську почали працювати великі взуттєві фабрики з конвеєрним виробництвом, в Одесі, Харкові та Києві – трикотажні фабрики; запорізький завод "Комунар" став найбільшим у світі підприємством з виробництва зернових комбайнів, а київський завод "Ленінська кузня" – одним з найбільших в країні підприємств річного суднобудування	+
7	Закупівля устаткування для проведення модернізації у західних країн протягом другої п'ятирічки (1929 – 1932 роки)	+
8	Скорочення іноземної технічної допомоги після 1933 року	+
9	Зміна структури валового національного продукту й зайнятості у результаті масової індустріалізації, що дозволило на деякий час СРСР стати однією з провідних індустріальних країн	+
10	Україна випередила ряд західноєвропейських країн за рівнем розвитку галузей важкої промисловості. Вона зайняла друге місце з виплавки чавуну в Європі (після Німеччини), четверте місце у світі із видобування вугілля; з виробництва металу та машин Україна була попереду Франції й Італії і наздоганяла Англію	+
Після Другої світової війни (1941 – 1949)		
1	Неймовірні втрати в Україну принесла Друга світова війна [1]: колючі втрати в народному господарстві; практично повністю виведені з ладу промислові підприємства, електростанції, шахти, залізничні дороги тощо; зруйнована та спалена велика кількість населених пунктів, знищена матеріально-технічна база сільського господарства; відправлена в Німеччину під час окупації України значна частина устаткування, сировини, інших матеріальних цінностей та людей	-
2	Неймовірно швидкі темпи відновлення й розвитку промисловості України на більш високому рівні ніж до війни: були освоєні нові види сировини, техніки, технології виробництва нових видів продукції; будувались нові підприємства; створювались нові галузі промисловості	+
3	Створення ядерної зброї й ракетної техніки, протистояння США в гонці озброєнь і безперечні успіхи в освоєнні космосу	+/-
4	Результатом зазначених факторів (1,2,3) є висновок про те, що економіка СРСР перебувала на стадії зрілого індустріалізму, коли освоєна наукова організація праці, існувало стабільне зростання інвестицій, прискорювався технічний прогрес [4]	+

Колгоспний устрій, який виник у результаті соціально-економічних перетворень 1929 – 1939 років, створив економічний фундамент тоталітарного режиму. Перетворення селянина в колгоспника скасувало права власності на засоби виробництва. Колгоспи перетворилися у державні підприємства, а колгоспники – у найману силу. Експропріація українського селянства як класу призвела до масового опору, держава використала методи впливу у формі геноциду. Тільки перед війною вдалось зупинити падіння рівня виробничих сил у сільському господарстві як наслідок насильницької колективізації.

Перебудова народного господарства на військовий лад відбувалася в умовах швидкого наближення фронту й необхідності організації евакуації на схід країни сировини, матеріалів, устаткування заводів, фабрик, техніки радгоспів та колгоспів і значних мас населення. За підрахунками тільки прямі матеріальні втрати, які були спричинені війною народному господарству України, складали в довоєнних цінах 285 млн. рублів [1].

Відновлювальні роботи на Україні почались наприкінці 1943 р. і до повного визволення республіки набирали оборотів. Розвиток народного господарства України спирався на економіку усієї СРСР, яка зростає й зміцніла особливо у східних районах, які не постраждали. Характерними рисами післявоєнного відновлення були: забезпечення потреб вітчизняної оборонної промисловості, на це були спрямовані усі зусилля робітників, фахівців; випередження темпів розвитку та зростання виробництва засобів виробництва (група А) в промисловості; прискорене зростання виробничих потужностей й основних фондів; підвищення його механізації й продуктивності праці [1].

У рамках третьої хвилі (автомобілебудування, авіабудування, електроніка) СРСР в умовах геополітичної й інноваційної ізоляції починає новий економічний прорив. До кінця цього періоду країна

скоротила технологічний розрив до мінімуму. Сталінські реформи (індустріалізація, колективізація й культурна революція) дозволили за 12 передвоєнних років повністю ліквідувати відставання й вийти в лідируючих сферах третього циклу на середину хвилі, скоротивши відставання до 25 років, тобто на 1/2 циклу. Підтвердженням цього є Велика Вітчизняна війна, коли країна, на відміну від Російської імперії, зуміла забезпечити індустріальний базис перемоги [23]. В історії радянської індустріалізації існують (у гіпертрофованому вигляді) важливі елементи стратегії "доганяючого" розвитку, що були використані згодом іншими країнами (Японія, Корея й ін.) більш результативніше. Слід відмітити такі негативні фактори того часу: вкрай низький рівень життєвого рівня основної маси населення; більша частина НД була спрямована на інвестиційні потреби важких галузей; зростання чисельності робітничого класу за рахунок скорочення селянства; основний акцент господарської політики був зосереджений на розвиток важкої промисловості; обмеження співробітництва на міжнародному рівні у сфері розробки та впровадження нової техніки й технологій. Усе це сприяло тільки автономному та ізольованому розвитку господарської системи й забезпеченню певного зростання порівняно з іншими державами. Але слід звернути увагу на те, що це було досягнуто у період найбільшої світової кризи капіталістичної системи (1929 – 1933 рр.), і дозволило наздогнати країни Заходу та зменшити розрив у проходженні циклів.

Відставання України в проходженні циклів від країн Європи в кожному циклі має свої причини, які проаналізовані, узагальнені та систематизовані в табл. 4. На основі висвітленого слід відзначити наявність загальних складових відставання при проходженні великих циклів М. Кондратьєва Україною протягом 95 років (1854 – 1949 роки), які наведені у табл. 5.

Таблиця 4

Відставання України в проходженні циклів М. Кондратьєва

Цикл	Причина	Зміст	Відставання, років (циклів)
1	2	3	4
перший	1. Перший цикл фактично пропущений	Відсутність первинного накопичення капіталу для своєчасного формування першого циклу; відставання в технологічній сфері; перший цикл характеризується внутрішньою системною кризою (скасування кріпосного права); намагання іноземних інвесторів використовувати Україну як сировинну колонію	50 (цикл)
другий	2. Росія – одна із найвідсталіших країн Європи	Затяжна депресія; значна частка сільськогосподарського сектору; перевага добувних й текстильних галузей в загальному обсязі виробництва; відсутність ключових технологій (чавун, хімія, електроенергія) другої промислової революції	50 (цикл)
	3. Значний вплив соціально-політичних подій	Поразка у Кримській війні; поразка у Першій світовій війні; обвал царської імперії; революція 1917 року; інтервенція; громадянська війна	

1	2	3	4
	4. Недальновидна політика комуністичного режиму в 1917 – 1925 роках	Гіперінфляція в 1917 – 1923 роках й поява товарного дефіциту; масові репресії проти інакодумців; неефективна зовнішньоекономічна діяльність; втрати в сільському господарстві; надмірна милітаризованість суспільства	
третій	5. Значний вплив політичних подій	Великий перелом у СРСР; голодомори в Україні 1932 – 1933 років, 1937 – 1938 років; сталінські репресії	25 (1/2 циклу)
	6. Наслідки масової індустріалізації	Розвиток промисловості базується на екстенсивних факторах; насильницька колективізація селян та розкуркулювання; великі втрати врожаю та голодомор; деградація сільського господарства та його криза; значний і прискорений розвиток добувних галузей; постійна робота промисловості на максимальних потужностях; використання недосконалої техніки та технологій (передумови екологічної катастрофи)	
	7. Наслідки Другої світової війни	Евакуація усього устаткування на схід; втрати під час окупації Німеччиною	

Таблиця 5
Причини відставання при проходженні циклів Україною

№ з/п	Причина	Роки
1 цикл		
1	Відсутність накопиченого капіталу	1854-1896
2	Соціальні події (кріпосне право та ін.)	
3	Використання тільки сировинної бази країни	
4	Значне відставання у технологічній сфері	
2 цикл		
1	Затяжна депресія	1897-1930
2	Соціально-політичні події	
3	Перевага добувних та текстильних галузей	
4	1) відсутність ключових технологій другої промислової революції (чавун, хімія, електроенергія та ін.); 2) значна частка сільського господарського сектору; 3) прискорений розвиток милітаризації суспільства; 4) неефективна зовнішня економічна діяльність	
3 цикл		
1	Деградація сільського господарства та його криза	1931-1949
2	Соціально-політичні події	
3	Прискорений розвиток добувних галузей	
4	1) Використання недосконалої технології; 2) нові галузі під впливом ВПК; 3) відлив у промисловій системі нововведення й конкурентоспроможності всіх рівнів НЕГАТИВНІ ЗАЛИШКИ ПОПЕРЕДНІХ ЦИКЛІВ 4) неефективне використання наукових кадрів; 5) знецінення інтелектуальної діяльності; 6) обмеженість контактів із зовнішнім світом; 7) нездатність системи забезпечити високі темпи інноваційного розвитку; 8) суперечність з потребами постіндустріальної модернізації; 8) відсутність інвестиційної політики щодо впровадження інновацій	

Проведене дослідження та аналіз робіт [7, 23] дали можливість зробити наступні висновки:

- 1) розвиток господарської системи України (як частини Російської імперії, а потім СРСР) мав циклічний характер, про що свідчать зміни періодів підйому та занепаду економіки як в цілому, так і за складовими;
- 2) відставання в проходженні великих циклів пов'язано з трьома основними складовими: причинами, пов'язаними з особливостями циклу; соціально-політичними проблемами (подіями) циклу; значною часткою добувних галузей та проблемами в інноваційній діяльності на усіх рівнях: держава – галузь – регіон – підприємство. Аналіз наведених причин відставання в проходженні Україною циклів М. Кондратьєва дає можливість надати рекомендації щодо формування передумов для прискорення проходження п'ятого циклу й створення відповідних умов для шостого циклу на рівні підприємства, галузі й держави.

Література: 1. <http://www.sde.ru>. 2. Близнюк Т. П. Теоретичні аспекти теорії довгих хвиль М. Кондратьєва // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Вип. 89-2.– Донецьк, ДонНТУ, 2005. – С. 186 – 193. 3. Ефремов В. С. Бизнес-системы постиндустриального мира // Менеджмент в России и за рубежом. – 1999. – №5. – С. 15. 4. Захарченко В. Третій (1901 – 1950 рр.) цикл індустріального розвитку: особливості формування промислових територіальних систем // Економіка України. – 2003. – №4. – С. 34 – 40. 5. Кондратьєв Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения: Избр. тр. / Сост. Ю. В. Яковец. – М.: Экономика, 2002. – 767 с. 6. Рудый К. В.

Циклы в современной экономике / К. В. Рудый. – М.: Новое знание, 2004. – 109 с. 7. Войнаренко М. П. Развитие сферы послуг у процесі економічного зростання // Матеріали конференції "Україна на порозі ХХІ століття: уроки реформ та стратегія розвитку". – К.: НТУУ КПІ, 2001. – С. 240 – 246. 8. Галиця І. Інноваційний та екологічний розвиток після 50-х років ХХ століття // Регіональна економіка. – 2003. – №3. – С. 26 – 34. 9. Гальчинський А. Відновити дієздатність держави // Економіка України. – 2000. – №8. – С. 8. 10. Гальчинський А. С. Суперечності реформ: у контексті цивілізаційного процесу. – К.: Українські пропілеї, 2001. – 320 с. 11. Гальчинський А. Україна: наука та інноваційний розвиток / А. Гальчинський, В. Геєць, В. Семиноженко. – К.: 1997. – 66 с. 12. Гальчинський А. Інноваційна стратегія українських реформ / А. Гальчинський, В. Геєць, А. Кінах, В. Семиноженко. – К.: Знання України, 2002. – 326 с. 13. Гальчинський А. Становлення інвестиційної моделі економічного зростання України / А. Гальчинський, С. Львовичкін // Економіка України. – 2004. – №6. – С. 4 – 11. 14. Геєць В. М. Уроки та перспективи ринкових реформ і довгострокового економічного зростання в Україні // Економічна теорія. – 2004. – №3. – С. 3 – 24. 15. Геєць В. М. Уроки та перспективи ринкових реформ і довгострокового економічного зростання в Україні // Економічна теорія. – 2004. – №3. – С. 3 – 27. 16. Кондратьєв Н. Д. Особое мнение. Избранные произведения в 2-х книгах. Кн. 2. – М.: Наука, 1993. – 718 с. 17. Кондратьєв Н. Д. Проблемы экономической динамики / Редкол. Л. И. Абалкин (отв. ред.) и др. – М.: Экономика, 1989. – 526 с. 18. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 504 с. 19. Кудров В. Современная мировая экономика и Россия // Вопросы экономики. – 2003. – №3. – С. 45 – 60. 20. Сажина М. А. Экономическая теория. Учебник для вузов / М. А. Сажина, Г. Г. Чириков. – М.: Издательство Норма (Издательская группа Норма – ИНФРА-М), 2001. – 456 с. 21. Уваров В. В. Стратегический менеджмент и глобализация мировой экономики. Учебное пособие по специальности "Менеджмент" / В. В. Уваров, И. Н. Пятибратов. – М.: 2001. – 283 с. 22. Бабурин В. Л. Инновационные циклы в российской экономике. – М.: Эдиториал УРСС, 2002. – 120 с. 23. Захарченко В. Четвертый цикл индустриального развития (1951 – 1990 рр.) и формирования промислових територіальних систем // Економіка України. – 2004. – №1. – С. 44 – 51. 24. Інноваційний розвиток економіки та напрямки його прискорення / В. П. Александрова, Ю. М. Бажал, О. О. Лапко, І. В. Одотюк, М. С. Данько / За ред. В. П. Александровой. – К.: ІЕІР НАН України, 2002. – 77 с. 25. Иноземцев В. Л. Раскольная цивилизация: Научное издание. – М.: "Academia" – "Наука", 1999. – 724 с. 26. Окорочков В. Р. Кондратьева и динамика экономического развития России / В. Р. Окорочков, Е. С. Никишин, Н. Д. Циклы // <http://www.ss.xsp.ru/st/021/index.php>. 27. Управление инновациями: В 3 кн. Кн.1 Основы организации инновационных процессов: Учеб. пособие / А. А. Харин, И. Л. Коленский; Под ред. Ю. В. Шленова. – М.: Высшая школа, 2003. – 252 с. 28. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент. учебник, 2-е изд., – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2000. – 624 с. 29. Яковец Ю. В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций / Ю. В. Яковец. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2003. – 411 с. 30. Высокотехнологичные предприятия в эпоху глобализации / И. В. Иванов, В. В. Баранов, Г. И. Лысак, О. В. Кирсанов. – М.: Альпина Паблишер, 2003. – 416 с.

Стаття надійшла до редакції
15.02.2007 р.